

Мацевко-Бекерська Лідія,
д.ф.н., Львівський національний університет
імені Івана Франка

... Творчиня

«Жаркова Р.Є. сТІХіЯ жіночого письма : самопрезентація в українській модерністичній прозі кінця ХІХ – початку ХХ століття

(Леся Українка, Ольга Кобилянська, Уляна Кравченко). – Львів : Норма, 2015. – 208 с.»

Велика спокуса увійти в ту ж річку вдруге змінилася на три крапки. А між тим просилося попереду заголовного слова: «Дика», «Божевільна», «Взірцева», «Самотворчиня»...

Якщо обережність та острах керують інтенцією дослідниці, котра «чиниться у намірі» (за І.Франком) торкнутися мистецької душі жінки, то не інакше, як трепет, тривога та хвилювання мусять керувати тим, хто спробує пізнати плін дослідницької думки, хто зближуватиметься із настроєм проникнення у простір творчої жіночої душі. Особливо якщо аналітичне проникнення у вихідному принципі є науковим та методологічно довершеним, однак у за змістом та вкладеним(-и) сенсом(-ами) має оригінальний стиль, неповторну терміномову, посвідчення вродженості у матеріал вивчення, що став частиною внутрішнього світу, епізодом власної біографії, фрагментом особистого світовідчуття – світобачення – світопереживання.

Роксолана Жаркова замірилася до непростих справ: (пере)прочитати прочитане, (пере)осмислити осмислене, (пере)відкрити відкрите, (пере)(ви)(до)казати сказане... Повернувши погляд читача, а згодом – дослідника до постатей Лесі Українки, Ольги Кобилянської, Уляни Кравченко, авторка виявила неабияку відвагу, адже місце названих письменниць настільки міцно та незворушно вкарбоване у Літературний Канон, що намагатися (від)шукати щось нове, радше недобачене попередниками досить складно. Проте виявилось, що є та лакуна, що неначе й була на поверхні аналітичного моря, однак тривалий

час залишалася незаповненою, бо чекала саме цю дослідницю, потрібним був саме її погляд в глибини психіки, психології, ментальних домінант, стильових констант, звуків душі та рухів пера виняткових жінок-авторок в українській літературі кінця XIX – початку XX ст.

Сказане Р. Жарковою у передмові: «Писати про письмо – це унікальна спроможність у рухових координатах категорій і дефініцій побачити те над-координатне, пульсуюче й імпульсивне, що, воплотившись у знакову систему, двояко намагається і схватитися за нею, як за рятівним щитом перед опубліченням, і вибухати у ній, відчайдушно ламаючи стіни своєї інтимності» [Тут і далі посилання на монографію. – Л. М.-Б., с.7] втілює не лише мистецьку інтенцію умовно та просто кажучи – предмета й об'єкта дослідження, а передусім настанову самої дослідниці. Майже інтимне переживання особистої долі кожної з авторок, у чію творчість заглибилася Роксолана Жаркова, призвело до потреба (ви)(о)мовити цей (на)(з)добутий досвід. Властиво досвід не лише традиційного, надзвичайно сумлінного та уважного літературознавчого мислення та дефінітивно-категорійного його артикулювання, але й навдивовижу персоналізованого дискурсу. Конфігурація дослідницького простору, створеного авторкою монографії, набуває почасти химерних ознак: письмо Лесі Українки, Ольги Кобилянської, Уляни Кравченко то плінно рухаються кожне своїм руслом, то збігаються у єдину потужну хвилю жіночого голосу і в його інтонаційно-тональнісному резонансі здобуваються на унісон глибини, сили, сугестії та драматизму, то непомітно перегікають у розмисли авторки монографії і відлунюють дивовижними тонами-півтонами, текстом-підстектом...

Цілком слушна вихідна теза про те, що «письмо – це спосіб, засіб і одночасно стратегія комунікації зі світом і самопрезентації «Я» світові» [с.7]. Тому важливо та цікаво вже для читача наукової розвідки пізнати виявлені Р. Жарковою способи, засоби та стратегічні підходи до пізнання та осмислення жіночого письма у контексті формування нового етапу в історії народу, в історії його літератури, котра дзеркально відобразила процеси, події, роздуми, тривоги та хвилювання на складному помежів'ї двох століть. Цікавість посилена заявленим методологічним підходом, позаяк

застосована синтетична методологія «до інтерпретування вибраних зразків жіночого письма українського модернізму за загальними засадами деконструктивістської критики (Ж. Дерріда), що передбачає відчитування надлишків смислів, увагу до маргінальних слідів через деструкцію герметичної системи тексту і реконструкцію за-текстових символічних авто-психо-біографічних елементів у практиці *close reading*» [с.11]. Одразу ж авторка монографії задає інтригу для подальшого аналітичного нарративу, пропонуючи власну, спеціально створену терміносистему, у якій чільне місце належить поняттям: «стихійне жіноче письмо», «письмо-інтерліньяж», «письмо-тандем», «письмо-стигма», «письмо-еліпсис», «жіноче письмо бунту». А також філігранно і (в стилі своїх авторок-духовних аристократок) делікатно подає гендерну диференціацію, вводячи у науковий обіг поняття «творчиня», котре визначає як: «фемінна лексична симетрія до маскулінного суб'єкта творця» [с.11].

Про дослідницьку сумлінність і відповідальність Роксолани Жаркової свідчить перший розділ монографії – «Аналіз проблеми «жіноче письмо» у літературно-теоретичному дискурсі». Своєрідним прологом до власного «роману про письмо» авторка обирає ідеї Сімони де Бовуар (і заглиблюється в екзистенціальні пласти «Другої статі»), Е.Шовалтер (і прямує в просторі культури, що веде до простору літератури), Л.Іраграй (і вивчає есенціалізм в теоретичних розмислах), А.Леклерк, Б.Дедьє, Ю.Крістєвої (і моделює дискурсивний контекст для вивчення жіночого письма); вивчає здобутки українського літературознавства у царині про(від)читання жіночого тексту. Загалом, експозиція наукового підходу вичерпно підсумована дефінітивним позначенням проблеми, що становить осердя книги – визначені ключові поняття й терміни, якими активно послуговується авторка, одночасно інтегруючись у загальний літературознавчий простір, але у власний, оригінальний, і скоріш усього – неповторний – спосіб. Слід акцентувати на послідовності та впорядкованості теоретичних міркувань Р. Жаркової: обравши за вихідне поняття «жіноче письмо» за концептуальним визначенням Г. Сіксу, авторка дотримується запропонованих підходів упродовж усієї аналітичної нарації.

Пристаючи до вивчення стратегій самопрезентації Лесі Українки, Ольги Кобилянської, Уляни Кравченко, Р. Жаркова визначає центральні поняття: **особистість** у контексті філософського персоналізму, **автор** з позицій різних методологічних підходів, жінка з точки зору специфічного розуміння «феміноцентричного простору» [с.50] української літератури «перед-модерну». Спершись на метафору Г. Сіксу – «само-народження», авторка монографії аналізує процес конструювання та репрезентації власного (приватного, особистого, свого) «Я», обираючи для цього автобіографічні художні та щоденникові тексти.

Другий розділ монографії – «Самопрезентаційний рівень жіночого письма: між інтимним та публічним простором» – пропонує новий, несподіваний, водночас бажаний та очікуваний погляд на суть та сенс жіночого письма, чи не найповніше виявлений у парадигматичній моделі, де самопрезентаційна конструкція спочатку моделюється, а згодом – реконструюється у символічних смислових утвореннях: Леся Українка в стихії «Вогонь», Ольга Кобилянська як концептуалізація «Повітря-води», Уляна Кравченко у просторі «Землі». Роксолана Жаркова відшукала константу письма, що зближує усіх трьох авторок: «спільна авторська стратегія само(в)писання, що передбачає само-маскування, само-приховування, само-споглядання через Я-інших, формально реалізуючись у своєрідному письмі-інтерліньяжі» [с.50]. Водночас для кожної знайшла унікальну форму, що відкриває творче обличчя: письмо-тандем для Ольги Кобилянської (зокрема при прочитанні нарису «Через море»), письмо-стигма для Лесі Українки (властиво, для розуміння нарису «Голосні струни»), письмо-еліпсис для Уляни Кравченко (для проникнення у поетологічні закапелки її фрагментарної прози).

Зрештою, третій (кульмінаційно-напружений, інтригуюче-проникливий) розділ книги – «Самопрезентаційна образосфера: жіночий тілесний досвід і культурна роль» – дає можливість остаточно пізнати винятковість та неповторність дослідницького підходу, аналітичного розмислу, лексично-семантичного безміру в манері письма про письмо, котре презентує авторка монографії. Парадигматичне системне дослідження вияскравлюється навіть у сміливій проблематизації тілесного модусу фемінності в контексті

образотворення. Скажімо, для дослідження «Природи» О. Кобилянської домінує концепт «насолоди письмом», адже, на переконання Р. Жаркової, «жінка-авторка здійснює не лише вмотивовані скрипторські бажання, але й несвідомі фемінні еротичні фантазії, осмислюючи свою роль і власну сексуальну природу» [с.109], а у названому тексті найповніше представлені моделі **Жінки у Повітрі, Жінки у Вогні, Жінки на Землі, Жінки у Воді**. Для проникнення у діалектику стихій, що корелюють із ностальгією душі Лесі Українки, Роксолана Жаркова творить власну теоретично-метафоричну типологію, виокремлюючи кілька смислотворчих центрів: **«Жінка-вогонь. Земна спокусниця»** (і знаходить еротичне начал червоного кольору), **«Жінка-вода. Вічна дитина»** (і тлумачить екзистенцію самотності, що потребує зеленого оприявлення). Письмо Уляни Кравченко вивчене в модусі жіночої сексуальності, однак уважно й вирозуміло, з позицій самої авторки, її несміливого входження у цю проблематику в мистецькому просторі її часу – а тому визначене як **«втеча письмом»** і супроводжене почасти оксиморонними дефініціями (як-от: пізнання болю-насолоди, насолода болем тощо).

Завершуючи дослідження особливостей письма, а понад іншим – жіночого письма, Роксолана Жаркова моделює концепт культурного виміру жіночої творчості. Авторка надає своїм героїням (посестрам, однодумицям, приятелькам, товаришкам...) несподівані характеристики: Ольга Кобилянська – «Дика творчиня», «Взірцева творчиня», Леся Українка – «Божевільна творчиня», «Самотворчиня». Водночас і сама в такий спосіб переступає межу між дослідником письма та об'єктом для дослідника письма. Пропонуючи академічній спільноті результат власної праці з художнім світом, авторка подає власну наукову концепцію, своє приватне світовідчуття, що зростає у світопереживання, а далі комфортно і маловідчутно стає частиною душі читача вже не лише рідних для Р. Жаркової письменниць, але й самої Творчині.

Метафорика мислення через метафорику слова виводить Роксолану Жаркову на нові обшири, адже тепер писатиме не лише вона, але й писатимуть про неї. Для спокушеної філологією аудиторії (читача, котрий або не мав змоги торкнутися образно-музичного ладу тексту монографії або вже встиг дістати насолоду

від читання), як і для усіх, кому прагнеться гарного (вишуканого, аристократичного за духом, неповторного) у слові дозволимо собі зацитувати короткий фрагмент тексту Роксолани Жаркової: «Словосполучення жінки і світу – це не лише само-стверджувальне промовляння з намаганням зазирнути у дзеркало світобудови і полореляївськи милуватися своїм відображенням. Це радше болюче сенсуальне само-розпитування про межі свого Я-письма як Я-буття, про вагомість і важливість сказаності у тексті й несказаності поза-текстом, це діалог-дискусія з фігурою (умовно-/реально-) існуючого Ти-(адресат, цензор-опонент, ідеальний читач), що має (с)прийняти її таку, балансуюч(и/у) між раціональним та ірраціональним, стихійним» [с.50]. Саме тут, вочевидь, має наступити пауза...

Олександра Німилович, доц. (Дрогобич)
Мирослава Зимомря, доц. (Дрогобич)

Образ крізь призму мотиву творчості

Контекст України: Лишаймося собою. Ювілейний збірник на пошану заслуженого діяча мистецтв України, поета-пісняря Йосипа Фиштика / За ред. проф. Миколи Зимомрі. – Дрогобич: Посвіт, 2015. – 496 с.

Нам небагато для щастя треба,
Щоб квітло поле і синє небо.
Щоб ми лишались завжди собою
І мали долю у житті...

Треба бути нам завжди собою,
Бо ніхто в цілім світі не знає.
Яка мить найдорожча весною,
А якої у серці немає.

Йосип Фиштик

Ці слова Йосипа Фиштика з пісні Людмили Єрмакової «Лишаймося собою» стали заголовними для нового видання. «Контекст України: Лишаймося собою» – саме під такою назвою нещодавно з'явився збірник на пошану Йосипа Фиштика –